

POLITIKA UVOD

U svakodnevnom govoru riječ „politički“ koristi se u smislu lukav, podmukao, prepreden. U *Oxford Dictionaryju* riječ političar prvi put se nalazi u sljedećoj rečenici: „Selo je ostalo vrlo brzo bez ljudi jer vrag je dobar političar.“ Ili u *Goetheovom Faustu* se kaže: Odvratne li pjesme! Fuj! Politička pjesma!“

Što je zapravo politika? Koja je njezina svrha?...

Sam izraz politika kroz povijest mijenjao je svoja značenja. Porijeklo mu se krije u grčkim riječima:

- a) *Polis* – grad – država, skupina građana koji čine polis
- b) *Politeia* – država, ustav, republika
- c) *Politika* – javne stvari, građanske stvari, ono što je javno i državno, sve ono što se odnosi na državu
- d) *Res publica* – javni stvar, zapravo prijevod *Cicerona* (1 stoljeće prije Krista; odrubljena mu je glava od cara Oktavijana (August))
- e) *Macchiavelli* (15 – 16 stoljeće) – daje današnje značenje politici – politika kao vještina upravljanja državom, vještina političkog djelovanja

Politika ima **два** vida:

▪ **ljudsku stvarnost (djelatnost)** – djelovanje svih građana zbog općeg dobra – kao umijeće življenja, spoj umjetnosti, znanosti, tehnologije ... Ili politika kao djelatnost uređivanja, upravljanja poslovima od zajedničkog interesa za velik broj ljudi.

▪ **znanost** – metodsko promatranje određenih političkih fenomena i zakonitosti koje se očituju u političkom iskustvu (politologija). Time se bave mnoge znanosti:

- a) **Filozofija politike** – razmatra načela najboljeg uređenja zajedničkog života (kao ih ostvariti, kakve moraju biti institucije koje će ostvarivati ta načela, što je pravednost....
- b) **Sociologija politike** – usredotočuje se na posljedice političkih procesa u nekom društvu – npr. Stranački programi izražavaju li interese neke društvene skupine, tko glasuje za koju stranku – ovisi li to o obrazovanju, imetku ili etničkoj i rasnoj pripadnosti...
- c) **Politička znanost** – promatra politiku kao sustav – kakvo je ustrojstvo političkog sustava, kako i gdje se donose političke odluke....

S obzirom na sadržaj, opseg i stupanj organiziranosti razlikujemo:

- a) Ocu politku – lokalna, državna, međunarodna
- b) Posebna politika – socijalna, gospodarska, prosvjetna, zdravstvena

Danas se općenito politiku promatra kao višestrukodimenzioniranu pojavu. Pri tome se općenito pravi razlika na tri dimenzije: institucionalnu dimenziju, procesualnu (sadržajnu, normativnu) i proceduralnu.

Dimenzije politike	Ključna pitanja
polity (institucionalna dimenzija) politički okvir djelovanja	Na kojim članovima Ustava počiva? Na koje se središnje ustavne principe mora obratiti pozornost? Koji zakoni ili pravne forme igraju određenu ulogu? Koje institucije i s kolikim/kojim kompetencijama sudjeluju u procesu odlučivanja? Koji međunarodni sporazumi, pravila i obveze određuju okvir djelovanja?
policy (sadržajna dimenzija)	O kojem se političkom problemu radi? Koji se ciljevi trebaju ostvariti? O kojim prijedlozima rješenja se diskutira? Do kojih rezultata je dovela politika? Kako se ocjenjuju rezultati?
politics (procesualna dimenzija) proces stvaranja političke volje i proces odlučivanja	Tko sudjeluje u ovom procesu, odnosno koga se on tiče? Kakve šanse postoje za sudjelovanje u ovom procesu i koje od tih šansi se koriste? Kuda se protežu konfliktne linije? Koje strukture moći postoje i kako se na njih može utjecati? Koji interesi postoje, na koji način se oni prezentiraju i provode? Kako se određuje većina i na koji način se glasa?

Politika se sastoji od političkog djelovanja. Političko djelovanje jest tip ljudske djelatnosti koji se odnosi na oblikovanje života u političkoj zajednici, državi ili političkom društvu. Politički djelovati mogu pojedinci, skupine, nacije, države...

Ono se odvija prema:

Odvija se prema nekim vrijednostima

Odvija se unutar ustanova

Temelji se na pravnim propisima (zakonima)

Da bi netko politički djelovao – treba imati **političku volju**. U sukobu političkih volja pobjeđuje jača. Volja za moći/stjecanjem moći temeljno je načelo političkog djelovanja suvremenog čovjeka.

Političko djelovanje, bilo spontano ili plansko, ovisi prvenstveno o **političkoj situaciji**. *Situacije označavaju uvjete, mogućnosti ili pretpostavke da bi se uopće djelovalo.*

Politička situacija može biti dobra i stabilna ili zaoštrena, napeta, krizna

S obzirom na situaciju osoba se odlučuje za oblik djelovanja

Političko djelovanje jest uvijek radi određene svrhe – pokrenuto je nekim motivima najčešći motivi su sudjelovanje u vlasti, obnašanje državičkih poslova, uživanje u ugledu i časti, realizacija osobnih koristi, vlastiti probici, osjećaji manje vrijednosti, maligna agresija, pripadnost rubnim grupama....

Ispravan motiv jest postizanje OPĆEG DOBRA. Trebalo bi biti motivirano vrednotama, ali može i malignom agresijom – etničko čišćenje, ratovi...

Pod pojmom **općeg dobra treba shvatiti skup onih uvjeta društvenog života koji skupinama i pojedincima omogućuju da potpuniše i lakše dođu do vlastitog savršenstva.** Opće dobro obuhvaća sve one uvjete društvenog života u kojima ljudi, obitelji i udruženja mogu potpuniše i lakše postići svoje usavršenje.

Za političko su djelovanje potrebna i **sredstva djelovanja**

Machiavelli – vladar koristi različita sredstva osvajanja i očuvanja vlasti: sila, oružje, nasilje (lav) ili lukavstvo, spletkarenje, mito (lisica)

U modernim državama, kojima je svrha očuvanje postojećeg poretka, vladajuća elita koristi manipulaciju i silu kao sredstva djelovanja

Svaki oblik vladavine ima svoju političku instrumentalizaciju

Cilj djelovanja – političko djelovanje je posredovano sredstvom radi nekakve **svrhe** (uvijek se djeluje radi nečega), npr. osvajanje, sudjelovanje, očuvanje vlasti

Djelovanje završava ispunjenjem određene svrhe. Ili političko djelovanje možemo odrediti kao proces za ostvarenje nekih vrednota, ono može biti i ostvarenje ciljeva agresijom, u kojeg je opet u pozadini želja za vlašću i moći.

Političko djelovanje mora se temeljiti na: 1. slobodi

2. političkoj kulturi stanovnika (politička kultura – je prevladavajući način razmišljanja o politici i stil političkog ponašanja građana u nekom društvu. Skup uvjerenja i stavova koje imaju građani o političkim objektima (institucije, vlada, parlament, političke stranke) i političkim procesima u svom društvu

3. čuvanju i zaštiti ljudskog dostojanstva.

Načini političkog djelovanja: 1. politički govor – svrha mu je nagovaranje – želja da ideje, stavovi, interesi, intencije budu prihvaćene od slušatelja (iz knjige)

2. napisi političkog sadržaja

3. fizičkom akcijom (politička utakmica) – to je borba političkih stranaka za osvajanje vlasti i za ostanak na vlasti. No u političkoj utakmici sudjeluju i oni koje ne zanima osvajanje vlasti već samo utjecaj na vlast – interesne skupine, sindikati. Političku utakmicu ne možemo svesti samo na borbu političkih stranaka – već je treba razumijevati kao izraz čovjekove slobode gdje se čovjek odlučuje za ovu ili onu vrijednost

Vrste političkog govora:

- a) Ekskluzivni – rabi se u krugu političkih djelatnika. Jezik je profesionalan i smatra se profesionalnim žargonom.
- b) Totalitarni - - kada vladajuća skupina stvara novi jezik kao sredstvo vladanja i manipuliranja. Totalitaran jer se želi proširiti na sva područja djelovanja

- c) Demokratski politički govor – razvija se i upotrebljava u sklopu političke komunikacije. To je jezik dijaloga, tolerancije, prihvaća različitost u gledištima...Prihvatljiv

Politički govor može biti još i:

- A) Emotivan – želi se emotivno utjecati na slušatelja biranjem takvih riječi
- B) Ekspresivni – krase ga elokventnost – karakteristika govornika
- C) Iterativni – ponavljanje određenih riječi ili fraza da se poruka bolje prihvati kod slušateljstva ili da se provjeri reakcija slušateljstva
- D) Ekstenzivni – govor sa strategijom da se poništi ono što je bilo prije rečeno, ili da se sugovornika odvraća od glavne teme... priča se naširoko, mnogo umetanja, digresija, sjećanja...
- E) Koherentni – svojstvo dobrog govornika da govor učini skladnom i logičkom cjelinom

Slobodan izbor znači da se čovjek može bez utjecaja nekog subjekta ili bez ograničavajućeg sredstva **nesmetano opredijeliti**

Slobodan izbor u politici znači odluku za jedno od vrijednosnih političkih usmjerenja i u skladu s tim usmjeravanje vlastitog djelovanja

Apstinencija – metoda izbjegavanja svakog političkog djelovanja bez obzira na situaciju
Za apstinenciju je potrebna **odluka**, a s njom i **slobodan izbor**

MOĆ i Vlast

Moć – mogućnost provedbe vlastite volje unatoč otpora. Moć je sposobnost osobe ili grupe da *navedu* druge osobe da se ponašaju onako kako se ne bi ponašale po vlastitoj volji. Svaka osoba i svaka društvena grupa ima nekakvu moć, manju ili veću i one tu moć neprestano upotrebljavaju jedne spram drugih.

Npr.: moć imaju i upotrebljavaju roditelji i djeca jedni prema drugima, supruzi jedni prema drugima, poslodavci i radnici jedni prema drugima, razbojnik prema žrtvi, država prema građanima...

Prisila – je primjena moći jednoga subjekta prema drugome. Dok je moć samo sposobnost navođenja drugoga subjekta protiv njegove volje i to primjenom ili predočavanjem nekoga zla.

Moć - glavna odrednica vlasti – koja ne znači samo fizičku silu, niti se samo na nju oslanja, ona se može očitovati u bogatstvu, moralu, pravednosti, društvenom rangiraju, određenoj službi... Može se očitovati kao prinuda ili kao utjecaj.

Autoritet – pod tim pojmom podrazumijevamo razinu poštovanja ili časti povezanih s društvenim položajem

Tri vida moći: 1. Gospodarska (ekonomska) moć

2. moć tjelesne prisile

3. politička moć

4. ideološka moć

1. Gospodarska moć: ona bi trebala biti pretpostavka ukupne moći vlasti, samim time i moći tjelesne prisile i političke moći. Ako autoritet vlasti ne raspolaže gospodarskom moći ili ona nije dovoljno velika on neće biti u mogućnosti koristiti niti ozbiljiti moć tjelesne prisile niti vid političke moći.

Ona bi bila u: 1 mogućnosti, vlasništva, raspolaganja, korištenja, upravljanja na izravan ili neizravan način: *stvorenim dobrima, javnim dažbinama (porez, takse, carine),*

2. u mogućnostima gospodarske prisile – *novčane kazne, oduzimanje imovine*

3. u mogućnostima i ostvarenjima naobrazbe, zapošljavanja, zdravstva, održavanja državnih zgrada, cesta, škola, komunalnih službi

2. Moć tjelesne prisile: Država ima monopol oružane moći i legalne prisile u društvu. To znači da ona jedino ima pravo posjedovati oružje i pomoću njega vršiti fizičku prisilu, tj. *prijetiti* nasiljem i *primjenjivati silu protiv života, tijela, slobode i imovine ljudi radi iznuđivanja određenih ljudskih ponašanja*. Ujedno država zabranjuje svim drugim subjektima posjedovanje i upotrebu oružja. Ona svaku privatnu prijetnju i primjenu nasilja označava kao delikt koji se pravno kažnjava. To pak podrazumijeva i dužnost svih pojedinaca da svoje međusobne sporove i sukobe ne rješavaju fizičkim nasiljem (s izuzetkom nužne obrane) i da se radi rješavanja težih sporova obrate policiji i sudovima. Da bi djelotvorno upotrebljavala fizičku moć, država ima dvije specijalizirane podorganizacije: vojsku i policiju. Prva raspolaže oružanom silom prvenstveno u odnosima s drugim državama, a druga za održavanje unutrašnjeg reda u društvu. Pri primjeni sile očituje se u oslanjanju vlasti na vojsku i policiju, zatim u mogućnosti izricanja smrtno kazne, u ograničavanju i oduzimanju slobode.

3. Politička moć: sastojala bi se u provođenju i ostvarenju političkih planova i programa

4. Ideološka moć države: pod treba spomenuti sva ona stručna znanja – politička, ekonomska, pravna, vojna, tehnološka koja posjeduju ljudi iz državne organizacije. Ideološka svijest se širi putem obitelji, vjerskih grupa, školstva, političkih stranaka, umjetnosti i tiska i drugih medija, ali država je vjerojatno bila i ostala najmoćniji ideološki aparat.

Snažno sredstvo svake državne ideologizacije, ali najprisutnije u moderno doba, jest i državno vođenje ili barem nadzor sustava obrazovanja i odgoja mladeži, od osnovnog do visokog školstva, kojim se znatnim dijelom razlikuje moralna i intelektualna osobnost mladih prema vladajućim svjetonazorima. Država zatim širi svoje ideološke utjecaje i preko političkih stranaka koje su njoj bliske ili koje ona kontrolira. Danas pogotovu u sredstva ideologizacije možemo ubrojiti sredstva masovnih komunikacija – tisak, televizija, radio. Putem njih selekcioniraju se i objavljuju informacije i tumačenja društvenih zbivanja koja odgovaraju interesima i ciljevima vladajućih, oblikujući tako opću i političku svijest znatnog dijela naroda.

TEORIJA RASPODJELE MOĆI U DRUŠTVU:

TEORIJA ELLITA: Mosca Gaetano (1858-1948)

On vidi društvo piramidalno, podijeljeno na slojeve. Na vrhu piramide su elite, a na dnu se nalaze mase. Vrh piramide Mosca naziva političkom klasom. Ona kontrolira vlast – prvotno ju čine ratnici, pa bogatstvo, a danas specijalističko znanje – tehnička i tehnološka naobrazba. Politička klasa je klasa ljudi koji se ističu vrlinama, sposobnošću i obrazovanjem, međutim ono što im daje moć jest njihova međusobna organiziranost, povezanost. Organiziranost i povezanost daje prevagu nad masom. Ona je ujedno i uporište da će tako biti do vijeka. Masa se uvijek podčinjava – ona živi u mitovima, iluzijama. Opće pravo glasa jest zapravo prijevara mase, izborni sustav – kako ih svrgnuti ako su povezani.

Mills C. Wright (1916-1962) – drži da u SAD-u vlada elita od tri dijela: ekonomske, vojne i političke. Ta su tri dijela usko povezana zajedničkim interesima, rodbinskim vezama i višestrukim ulogama. Npr. visoki politički i vojni dužnosnici nakon prestanka vojne službe postaju savjetnici velikih korporacija, vjenčanjima svoje djece usko se povezuju i tako stvaraju čvrsta uporišta.

Oretga y Gasset – analizira masu. rekao je da je današnji čovjek čovjek mase. On je prosječan čovjek, zadovoljan postojećim, utopljen u sivilo života, kojem je jedini cilj pseudoimitacija stila života elita. Masa preuzima poslove za koje nije sposobna i tako sroza kvaliteta svega.

W. Dumhoff – model vladajuće klase - vlasnici imovine u gospodarstvu, preko ekonomske moći (vlasništvo, kontrola nad vlasništvom i stjecanje dobiti na tržištu) kontroliraju na važne čimbenike u državi

Pojava novih elita:

- a) Bobosi, buržujski boemi - ide suprotno gospodarskim i ekonomskim pravilima koja guše humanost (pretvaraju se kasnije u bobose – buržujске boeme; bobosi su nova elita Zapada jer nose gospodarske promjene, te diktiraju uvjete na tržištu). buržujski boemi u SAD-u (rado govore o ljubavi prema čovječanstvu, uživaju New Age, slave čistu prirodu, ali su istovremeno vrlo nemilosrdni na tržištu i

- trude se uništiti konkurenciju. Gaje predatorsku poslovnu strategiju; visoko obrazovani pojedinci – elita znanja – npr. Bill Gates.
- b) **trećeputaši** – javljaju se u Zapadnoj Europi, predstavnici nove socijaldemokracije tzv. trećeg puta (npr. uz Tonya Blaira) – govore o ljudskom zajedništvu, slobodnoj trgovini i LLL-u, konkurentskoj prednosti intelektualnog kapitala, te prihvaćaju globalizaciju. Odgovaraju bobosima koji su na području SAD-a
  - c) - **kolibri** – u zemljama istočne Europe, bivši komunisti koji su preuzeli liberalnu retoriku. Proistekli su iz strukture komunističkih reformista.

PLURALISTIČKE TEORIJE: Moć se ne nalazi u nekom određenom sjedištu nego je raspršena društvom. Ona kaže da građanin kao pojedinac ima malo ili ništa utjecaja na donošenje političkih odluka. Ali istodobno naglašavaju postojanje mnoštva interesnih skupina koje utječu na vlast svojim različitim zahtjevima, ograničavajući tako potpuni utjecaj bilo koje grupe ili klase na politički život. Politički je život u demokratskim društvima označen stalnim pregovaranjima između različitih interesnih grupa: privrednih organizacija, sindikata, ... Svaki punopravni građanin društva ima neku količinu moći.

Glavnu ulogu po pluralističkim teorijama imaju političke stranke i interesne skupine. Političke stranke – žele doći na vlast, cilj im je osvajanje vlasti ili barem ulazak u parlament. Zastupaju opće interese da akumuliraju što veću moć koje su pojedinci nositelji. Cilj im je i ispuniti interese birača da budu ponovno izabrane.

Interesne skupine - nemaju za cilj osvajanje vlasti, već vrše samo pritisak da se realiziraju njihovi specifični interesi. Djeluju kao grupe za pritisak – mito, donacije, apeli na javno mišljenje, građanska neposlušnost, osiguranje ekspertize, lobby¹

Najpoznatiji autor je Robert Dahl koji takav sustav naziva poliarhijom – vladavinom mnogih.

---

¹Pojam lobiranje je nastao u Engleskoj od riječi „lobby“ zbog toga što su se zastupnici engleskog parlamenta nalazili s predstavnicima različitih interesnih skupina u predvorju (lobby-u) Donjeg doma. Ovakva definicija može poslužiti danas jer nije izgubila svoju bit. Može se samo prenositi na različite sfere. Lobiranje je jednostavno rečeno, nastojanje interesnih skupina da utječu na one koji donose odluke. Lobiranje je pismeno i usmeno komuniciranje kojim se nastoji uvjeriti ljudi na određenim pozicijama da svoju političku moć iskoriste za određeno djelovanje..

Lobira se najčešće zbog dva razloga; prvo da se riješi postojeći problem i drugo, da se izazovu određene promjene. Lobiranje obično podrazumijeva interakciju sa institucijama kao što su državni organi, lokalne vlasti...

VLAST

VLAST

Vlast je mogućnost da se svim članovima društva uspješno izdaje naredbe.

Vlast je sustav koji osigurava pokoravanje naredbama.

Vlast je nešto više od gole moći. Kaže se da je vlast legitimna i legalna moć, a to znači sposobnost prisiljavanja drugoga koja je priznata od jednog dijela društva i zasnovana na društvenim normama.

Uz pojam vlasti veže se i pojam hijerarhije. *Hijerarhija* je odnos između pripadnika jedne društvene grupe koji imaju više moći i vlasti i pripadnika te grupe koji imaju manje moći i vlasti. U tom su odnosu prvi nadređeni, a drugi podređeni. Ali što to znači preciznije? Hijerarhija je *povezivanje poslova* u jednoj društvenoj grupi nakon što su ti poslovi bili podijeljeni radi uspješnog ostvarenja zadanog cilja. Tu se pojavljuju odnosi koji se čine podređenost i nadređenost.

- neke osobe (nadređeni) *postavljaju* druge (podređeni) na radna mjesta
- neke osobe (N) *zapovijedaju* drugima (P) da nešto čine ili ne čine
- neke osobe (N) *nadziru* da li druge osobe (P) izvršavaju svoje dužnosti
- neke osobe (N) *pozivaju* na odgovornost i kažnjavaju druge

Vlast je glavna dominantna društvena skupina koja je na određeni način uspostavljena izborima, nasiljem ili međunarodnim instrumentima te ovlaštena putem svoje moći, poretka prava tvoriti, ostvarivati i promicati svoju volju, interese i vrijednosti.

Legitimitet vlasti – jest čudoredno opravdanje. Legitimitet vlasti jest mogućnost i činjenica da većina građana neku vlast slijedom određenih razloga smatra kao primjerenu, ispravnu i priželjkivanu. Legitimitet vlasti mora biti utemeljen na moralno vrijednosnim elementima uspostavljanja vlasti i njezina ostvarenja.

Legitimnost je stupanj prihvaćenosti političke vlasti od članova političke zajednice

Čimbenici legitimnosti kojima neka vlast učvršćuje povjerenje kod građana:

- a) dugotrajnost – dugotrajnost vladavine smatra se da je to znak uvažavanja i prihvaćanja od strane naroda
- b) dobro upravljanje (legitimnost kod ostvarenja)
- c) ustroj vlasti - u demokratskim zemljama je to legitimnost kod uspostave vlasti. To jest da će vlast doista predstavljati svoje građane
- d) manipulacija državnim simbolima – nacionalna zastava, povijesni spomenici, domoljubne parade... trebaju uvjeriti narod da je vlast legitimna i da joj se treba pokoravati

Legitimnost kod uspostavljanja vlasti:

- a) kvaliteta izbora zahtijeva višestranačje, mogućnost opoziva izabranog, nedopustivost izbornog inženjeringa prije, tijekom i nakon izbora
- b) zahtijeva se aktivno i pasivno biračko pravo, tajni izbori
- c) primjerenost određenih izbornih jedinica – prostorna podjela i veličina jedinice
- d) potreba u određivanju i uspostavi mjerodavnih tijela za tijek provođenja izbora - izborni odbori i nadzorni odbori
- e) određena pravila izbornog natjecanja – vrijeme za promidžbu, predstavljanje na televiziji, financiranje ..
- f) unaprijed određeno računanje glasova
- g) primjerenost utvrđivanju ishoda izbora i načina objavljivanja izbora

Legitimnost kod ostvarenja vlasti:

- a) trajna namjera vlasti u promicanju i skrbi za ljudska prava slobode
- b) na ozbiljenju načela jednakosti, pravičnosti, snošljivosti i slobode
- c) uspostavljanje onih vrijednosnih sadržaja koji tvore socijalnu državu – osiguranje i stvaranje društvenog bogatstva, u pravičnoj raspodjeli materijalnih vrijednosti, u pravičnoj pomoći onima koji su slabiji i ugroženi
- d) u primjerenom uspostavljanju sudske vlasti koja se očituje u njezinoj neovisnosti od glavne društvene skupine
- e) u pružanju mogućnosti ostvarivanja referenduma, plebiscita i peticija
- f) načelo odgovornosti vlasti proteže se na sva državna tijela i na sve razine – ako je stranački kandidat mogućnost opoziva od stranke, a ako je nezavisni kandidat podliježe optužbi vlastite svijesti
- g) mogućnost javnog okupljanja i javnih prosvjeda tzv. načelo građanske neposlušnosti na koje se moguće prizvati ili zbog priziva savjesti ili zbog nepoštivanja ustava

Legitimnost vlasti također se očituje u načelu diobe vlasti (zabrana poremećaja djelokruga).

Legalno – ono što je u skladu sa zakonom

Legalitet – djelovanje političke vlasti u zakonskim granicama

Prema Max Weberu razlikuju se tri tipa vlasti:

- a) tradicionalna vlast – prihvaća se zato što je „oduvijek tako bilo“. Legitimnost se zasniva na svetosti prastarih običaja i nepisanim pravilima te na poštivanju tradicije. Takva vlast se temelji na a) odanosti vladaru; b) vladar je predstavnik tradicije on je sveto poštuje; c) upravni aparat čine rođaci i vjerni podanici; d) poslušnost se iskazuje vladaru, a ne podanicima.
- b) Karizmatička vlast – zasniva se na vjerovanju podanika u iznimne i nadnaravne osobine vođe. Iz osobitosti karizmatičnog vođe proizlaze obilježja karizmatične moći: a) podanici ga priznaju vođom; b) bezrezervno su mu podložni
- c) Racionalna vlast – temelji svoju legitimnost na pravilima i procedurama koja određuju prava i dužnosti i podanika i onih koji su na vlasti. U ovom tipu poslušnost se ne duguje vođi nego zakonu. Poštivanje zakona je obaveza za sve. Provođenje zakona povjereno je upravnom aparatu – birokracija. Većina zapadnih zemalja pripadaju tom tipu vlasti. Obilježja su: sve službene zadaće određene su jasnim pravilima; vlast je organizirana prema hijerarhijskom načelu....

DRŽAVA

Država je sigurno najvažniji oblik čovjekovog društvenog života i organiziranja. Premda je gotovo nemoguće da čovjek živi van neke države, ipak se država često gleda i shvaća kao ograničavajući činilac u životu koja mnogo toga od pojedinaca zahtijeva i sužuje njegovu političku slobodu. Državu s njezinim velikim aparatom građanin doživljava kao neki teret, a u najboljem slučaju kao nužno zlo.

Zato se često u vezi s državom postavljaju ovakva pitanja: *Je li država institucija za zaštitu sviju među sobom(individualizam), ili je država institucija za zbrinjavanje sviju svim potrebnim sredstvima. Je li država nešto naravno ili je ona ljudsko iznašasće. Da li je ona poredak pravde ili rezultat klasne strukture društva.*

Izraz država zapravo obuhvaća dva pojma:

- a) zajednicu ljudi koji obitavaju na nekom određenom teritoriju
- b) država kao institucija, tj. kao aparat vlasti.

Država je zajednica na određenom teritoriju u kojoj postoji suverena vlast nad tim

teritorijem i ljudima u svrhu osiguranja općeg dobra i blagostanja.

Pojam naroda: on obuhvaća tri različita značenja:

- a) narod kao skup državljana (**demos**) ovo se značenje odnosi na osobe koje svojom društvenom moći stvaraju državu, tj. Sudjeluju u njenom političkom životu. U antičkoj Grčkoj takav se narod nazivao *demos*, u starom Rimu *Populus Romanus* (*narod rimski*), a novom vijeku jednostavno *narod*. Narodom se u ovom smislu jednostavno označuje stanovništvo neke države kao skup slobodnih i jednakopravnih državljana bez obzira na društveni status, srodstvo, obrazovanje i vjeru. Narod je ovdje pravno-politička kategorija.
- b) Narod kao **plebs (puk)**. Ovdje je narod socio-politička kategorija – oni koji su nasuprot vladajućoj klasi – običan puk, sirotinja, radnici, seljaci...
- c) Narod kao **etnos** – narod je jedinstvena i neponovljiva cjelina, zajednica ljudi sa zajedničkim jezikom, običajima, dijalektima, vjerom, povijesti, kulturom... To je zajednica zasnovana na (stvarnoj ili zamišljenoj) zajedničkoj povijesti i kulturi. Psihološka dimenzija je tu vrlo važna –i društveno i politički – osjećaj pripadnosti nekom narodu

Pojam nacije²: - stabilna i posebna ljudska zajednica konstituirana kao politički suveren narod što znači da posjeduje teritorij, karakterističnu kulturu i samostalni gospodarski sustav. Ona je zapravo jedinstvo demosa, puka i etnosa. Ne mora se podudarati s pojmom političkog naroda. Ona se pojavljuje u 17 stoljeću postala mobilizirajuća snaga s mnoštvom vrijednosnih elemenata kao što su:

- a) Poimanje samostalnosti zajednice

² Prve nacije države nastaju u Europi u od 16. Stoljeća pa nadalje. Prve nacije-države su Engleska, Francuska, Španjolska, a zatim u 19 stoljeću nastaju Italija i Njemačka. Tek nakon I. svjetskog rata raspadom Otomanskog Carstva i Austro-Ugarske nastaje više nacija – država. U anglo-saksonskim zemljama (VB i SAD) pod nacijom se najčešće misli na državljanstvo. Tako Amerikanci su jako ponosni na svoju pripadnost američkoj naciji, mada su po svom podrijetlu vrlo različiti. U Europi takvom stavu bliski su Francuzi i Švicarci. Inače u Europi je shvaćanje nacije u većoj mjeri povezano s etničkim podrijetlom, to jest sa zajedničkom kulturom, jezikom, običajima...

- b) Zahtjev za teritorijalnim jedinstvom i nedjeljivošću
- c) Patriotizam
- d) Legitimna nacionalna volja za političkom moći i stvaranjem države

Suverenost – očituje se u načelu samoodređenja naroda (narodni suverenitet). Ono bi označavalo neporecivu mogućnost svakog naroda da sam (izravno) ili neizravno putem svojih predstavnika prema bitnim obilježjima svoga bića, svoje tradicije samosvojno odluči i uspostavi svoju političku osobnost u svojoj državi.

Pojam naroda označuje –skup državljana

Sastavnice načela samoodređenja:

- a) volja naroda da uspostavi samosvojnu državu na povijesnom prostoru gdje živi.
- b) potreba i volja naroda da uspostavi legitimnu politički vlast u svojoj državi koja bi onda bila jamstvo ljudskih sloboda i prava.
- c) uspostava primjerenog pravnog poretka
- d) uspostava primjerenog gospodarskog poretka
- e) potreba i volja naroda da samostalno raspolaže prirodnim i stvorenim dobrima na svom državnom području
- f) potreba samostalnog udruživanja i razdruživanja

Drugo značenje termina suverenost – suverena vlast jest vrhovna vlast. Suverenost države očituje se u njezinoj jedankopravnosti sa ostalim državama na međunarodnoj političkoj sceni; te suverenitet u tom slučaju zabranjuje miješanje drugih država ili institucija u politiku dotične države.

Vanjska dimenzija suvereniteta podrazumijeva da nema konačnog i apsolutnog autoriteta iznad suvremene države i izvan nje te da države mogu biti određene kao neovisne u svim stvarima unutarnje politike.

U međuvremenu je moderno doba na svjetskoj sceni dovelo je do pomaka struktura međunarodnog poretka prema svjetskoj zajednici isprepletenoj gustom mrežom različitih odnosa formalnih i neformalnih. Tako je na globalnom planu izražena fundamentalna briga za prava pojedinca s kolektivnim prioritetima: mir, zabrana genocida, prihvatanje koncepta zaštite i očuvanja zajedničkog nasljeđa čovječanstva u što se uklapaju kulturna i prirodna blaga, kao i neobnovljivi resursi...

Posljedice nekih političkih odluka države – nacije postaju sve važnije i za građane drugih država, budući da se izvjesne političke odluke ne tiču samo građana dotične države- nacije i isključivo njih, nego imaju šire dosege. Npr. kada se odlučuje o razmatranju ili gradnji nuklearnih postrojenja blizu susjednih zemalja, odlagalištima otpada ili primjerice, o posljedicama klimatskih promjena izazvanih različitim zagađenjima, o genetski modificiranoj hrani...

Ekološka pitanja također sežu izvan nacionalnih granica. Uništavanje prašuma, onečišćenje zraka i nuklearne katastrofe mogu dovesti do onečišćenja okoliša i u drugom zemljama i dijelovima svijeta. Kako sve više ljudi putuje zdravstveni problemi kao što je AIDS (ptičja gripa, SARS) teško se rješavaju na razini jedne zemlje.

Zatim velik utjecaj i golema količina moći nalazi se kod međunarodnih i transnacionalnih institucija, kao što su Europska zajednica, NATO, MMF, WTO koje smanjuju raspon mogućih odluka neke većine u nekoj državi.

Npr. - WTO i MMF raspolažu djelotvornim mehanizmima za provedbu vlastitih interesa na uštrb nacionalnih država, poglavito onih siromašnijih i onih u razvoju. MMF se koristi uvjetima kreditiranja. Konkretno to znači da se kreditima otvara put stranom vlasništvu i dominaciji nad gospodarstvom, osobito u proizvodnji i financijama. Na primjer, nakon

ekonomske krize u jugoistočnoj Aziji, MMF je nametnuo Tajlandu i Južnoj Koreji da dopuste povećanje stranog vlasništva u gospodarstvu; ili nametnuo je Tajlandu politiku dopuštenja stranim bankama većinski udio u vlasništvu nad domaćim bankama. U takvim su uvjetima akreditiranja bogata poslovne i tehnološke korporacije na kraju potpuno ili djelomično ovladale bankama, financijskim institucijama i ključnim tehnološkim područjima svijeta u razvoju. A WTO prijetnjama protiv izvoza robe. Na primjer: Prijedlogom zakona za razvoj Afrike 2001, pod pokroviteljstvom WTO i američke vlade prevarene afričke zemlje. Taj prijedlog trebao je omogućiti afričkim gospodarstvima da sa svojim proizvodima, bez carina i uvoznih kvota, uđu na američko tržište u zamjenu za davanje koncesija američkim tvrtkama. Američka vlada dopušta pristup tržištu samo onoj robi za koju misli da neće imati negativne posljedice za američke proizvode. Prema tome kava, šećer i ostali proizvodi od kojih bi afrička gospodarstva imala koristi nisu bila obuhvaćena. Što je bilo obuhvaćeno – uvoz tekstilnih proizvoda- afričkih tkanina, ali samo do 3, 5% s mogućnošću ukidanja te povlastice ukoliko će to ugrožavati domaću američku proizvodnju. Za uzvrat taj prijedlog od afričkih zemalja traži: a) da uklone sve prepreke za svu trgovinu i ulaganja pod pokroviteljstvo WTO-a, da nastave procese privatizacije, ukinu državne subvencije i kontrolu cijena, da odrede donju dobnu granicu za rad djece, da se ne petljaju u nikakve aktivnosti kojima se ugrožava sigurnost SAD-a i njezini vanjskopolitički interesi

Potrebno je spomenuti i stanje zemalja trećeg svijeta koje se nalaze u velikoj bijedi i ovisne su o visokorazvijenim zemljama.

Još jedan dobar primjer ugrožavanja nacionalnog suvereniteta jest pitanje međunarodne intervencije.

Npr. poveljom Un-a o ljudskim pravima – država kao suvereno tijelo više nije autoritet iznad građanina u međunarodnoj areni jer prava svake osobe mogu biti postavljena iznad zahtjeva određene države ili čak protiv njega. Nacija država postaje samo jedan od aktera političkog zbivanja.

UN dopušta djelovanje i zadiranje u suverenitet:

1998 – rimski Statut Međunarodnog kaznenog suda. Članak 2. iz Konvencije na slijedeći način definira zločin genocida:

- **genocid** znači bilo koje od niže navedenih djela počinjenih s namjerom da se uništi, u cijelosti ili djelomice, nacionalna, etnička, rasna ili religijska skupina kao takva:

- a) ubijanje članova skupine
- b) nanošenje ozbiljnih tjelesnih ili duševnih ozljeda članovima skupine
- c) namjerno nametanje životnih uvjeta sračunatih da izazovu djelomično ili potpuno fizičko uništenje skupine
- d) nametanje mjera s ciljem sprječavanja poroda unutar jedne skupine
- e) prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu skupinu

Primjeri genocida – otomanska Turska u doba genocida u Armeniji, nacistička Njemačka, SSSR pod Staljinom, Kambodža pod Crvenim Kmerima, Ruanda Hutu i Tutsi, Srebrenica. Interesantno je primijetiti da se mnoge od ovih stvari neprestano događaju, ali se ipak ne poduzimaju intervencije – npr. kina sa svojom populacijskom politikom.

Zločin protiv čovječnosti

- rimski Statut Međunarodnog kaznenoga suda:
- „zločin protiv čovječnosti“ znači bilo koje od niže navedenih djela koja su počinjena svjesno i kao dio opsežnog ili sustavnog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva_
- Umorstvo
- Istrebljenje
- Porobljavanje
- Deportacija ili prisilno premještanje stanovništva
- Zatvaranje ili drugo lišavanje fizičke slobode koje krši temeljne odredbe međunarodnog prava
- Mučenje
- Silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, sterilizacija ili bilo koji drugi oblik spolnog nasilja usporedive težine
- Progon bilo koje prepoznatljive skupine ili zajednice s političkih, rasnih, nacionalnih, etničkih, kulturnih, religijskih, spolnih, ili drugih osnova koje se općenito smatraju nedopustivima prema međunarodnom pravu
- Prisilno nestajanje ljudi
- Zločin aparthejda

Humanitarna intervencija je opravdana kada predstavlja odgovor (uz razumne izglede na uspjeh) na djela kojima se oduzima život ili nanose ozbiljne tjelesne ili duševne ozljede velikom broju ljudi ili kojima se namjerno nameću životni uvjeti sračunati na to da izazovu njihovo fizičko uništenje, kada država koja nominalno ima vlast to ne može ili ne želi spriječiti.

Ovo stajalište otvara mnoga pitanja: koliko ljudi čini velik broj, koliko ozbiljne moraju biti ozljede, tko će procijeniti i odlučiti kada nastupa stanje namjerne ugroženosti i torture. Možemo li ekološko zagađenje smatrati genocidom...

Danas su ti kriteriji svedeni na dva kriterija koji su izraženi u izvješću *Odgovornost zaštite*:

- masovni gubitak života, stvaran ili predvidljiv, bilo s genocidnim namjerama bilo bez njih, koji je posljedica ili namjernog djelovanja države ili njezine nesposobnosti da djeluje ili njezina raspada
- masovno etničko čišćenje, stvarno ili predvidljivo, bilo putem ubijanja, prisilnog izgnanstva, zastrašivanja ili silovanja

Elementi države su:

- teritorij
- stanovništvo
- vlast

A) teritorij -. sve države imaju točno utvrđeni prostor na kojem se prostire njihova vlast, koja se naziva državni teritorij. On predstavlja trodimenzionalni prostor, koji obuhvaća površinu zemlje, njezinu unutrašnjost i zračni stup iznad kopna i voda.

Iako nisu dijelovi teritorija u užem smislu, brodovi, zrakoplovi i zgrade diplomatskih sjedišta predstavljaju produženje državnog teritorija, bez obzira gdje se nalaze.

kao element države, teritorij ima političku i pravnu funkciju. On označava gdje se vrši suverena vlast pojedine države, odnosno dokle sežu ovlasti njezinih organa i službenih osoba.

Teritorij pokazuje pravno obilježje suverenosti: na teritoriju jedne države primjenjuju se samo njezina prava. Danas vlada teritorijalno načelo.

Državni teritorij omeđen je granicama. Možemo razlikovati prirodne granice mogu biti planine, vodeni tokovi i sl. Tvorene granice mogu biti stvarno sagrađene (poput poznatog kineskog zida), odnosno mogu biti primjerenim načinom obilježene. Granice na vodenim površinama različito se određuju ovisno radi li se o jezeru, rijeci, moru. Npr. rijeke se najčešće raspodjeljuju putem geometrijske sredine tj. jednakom udaljenošću od obje obale, ili/i plovnim putem rijeke, maticom rijeke. Ona je zamišljena crta koja se utvrđuje međunarodnim sporazumima i dijeli teritorij jedne od teritorija druge države.

Problem morskih granica:

Potrebno je razlikovati pojmove: otvoreno more i obalno more.

Otvoreno more – obuhvaća one morske prostore koji su zajedničko dobro svih država

Obalno more – područje mora u kojem države zadržavaju svoja suverena prava. Ono je dio teritorija države kojoj pripada. Ono se uvjetno rečeno dijeli na dva područja: unutrašnje vode i teritorijalno more. Unutrašnje vode izjednačene su s pravnim režimom kopna, a to se odnosi na luke, zaljeve i prostor između otoka. Unutrašnje morske vode bio bi prostor od najudaljenijeg dijela kopna (najudaljeniji otok kod nas je Palagruža, odnosno Jabuka), pa prema obali Teritorijalno more se smatra se dijelom države, no ono omogućuje brodovima pravo tzv. "neškodljivog prolaska", što znači da ne moraju tražiti posebnu dozvolu za uplovljavanje, pod uvjetom da ne ugrožavaju mir i sigurnost obalne države, te da ne koriste njezine pomorske resurse.

Problem zračnog prostora: svakoj se državi priznaje potpuna suverenost nad zračnim prostorom koji se proteže iznad njezina kopna i teritorijalnog mora. Strani zrakoplovi, helikopteri, baloni i sl. imaju tako pravo preleta samo iznimno, odnosno prema ugovoru. Najčešće se u tu svrhu sklapaju dvostrani i višestrani ugovori, kojima se uređuju zračni putovi tzv. koridori.

Ustav RH. članak 2; 32

Stanovništvo:

Stanovništvo je jedna od osnovnih sastavnica države i čine ga sve osobe, pojedinci i skupine, koje se trajno ili privremeno nalaze unutar prostora države, a na koje se odnosi vlast u državi, dakle na koje se odnosi njena moć, poredak prava i suverenost.

Stanovništvo se može podijeliti na dvije kategorije: državljane i strance (nedržavljanke)

Državljanin: su stanovnici koji su u posebnom pravnom odnosu prema državi koji nazivamo državljanstvo. Državljanstvo mu daje mogućnosti određenih prava i obveza koje nedržavljanin nemaju. Riječ je o određenim pravima: pravima izbornih ovlaštenja, da se državljanima nastoji osigurati primjerna skrb i zaštita ako se nalaze i izvan matičnog teritorija, da državljanin u načelu ne može biti izručen, protjeran³. Što se pak tiče obaveza i dužnosti na prvom mjestu je vojna obveza i obveza snošenja javnih tereta (primjerice poreza).

Državljanin je subjekt javnog područja djelovanja za razliku od građanina koji je subjekt privatnog područja djelovanja.

Unutar skupine državljanina potrebno je uočiti postojanje određenih skupina koje se nazivaju etničkim manjinama, zajednicama...

³ Ustav RH – državljanin Republike Hrvatske ne može biti prognan iz Republike Hrvatske niti mu se može oduzeti državljanstvo, a ne može biti ni izručen drugoj državi“ članak 9.

Prema odgovarajućim zahtjevima određenih međunarodnih instrumenata, vlast u državi bi trebala skupini svojih državljana jamčiti, osigurati sadržaje tzv. kulturne samobitnosti, a posebice primjerenu slobodu iskazivanja, posvjedočenja svojeg nacionalnog bića. (URH – čl. 15)

Stjecanje državljanstva.

- a) stjecanje državljanstva rođenjem – prema mjestu rođenja tzv. pravo tla (ius soli) bez obzira kojeg su državljanstva roditelji; te prema načelu krvne veze djeteta i roditelja – načelo krvi (ius sanguinis), dakle prema državljanstvu roditelja djeteta.
- b) Udomljavanjem (naturalizacijom) – državljanstvo je moguće steći uz pretpostavke: dužeg prebivanja na prostoru države, namjeri trajnog prebivanja, jamstva materijalne sigurnosti pristupnika

Prestanak državljanstva: otpustom, odricanjem, oduzimanjem i denaturalizacijom.

Otpust volja pojedinca i volja vlasti da to prihvati

Odricanje – jednostrana odluka državljanina

Oduzimanje – jednostrana odluka vlasti

denaturalizacijom – trajnim izbivanjem iz domovine

Stranci.

U strance ubrajamo osobe koje stalno ili privremeno borave na teritoriju države, a nisu njezini državljani. U tu skupinu spadaju osobe bez državljanstva, i osobe s više državljanstva. Posebne kategorije stranaca čine izbjeglice.

Stranci su zaštićeni zakonima ali i međunarodnim pravnim poretком i moraju im se priznati ljudska prava.

Pojam nacionalnih i etničkih manjina. Pod manjinom⁴ smatramo manju zajednicu ljudi u višenacionalnoj državi kojoj se Ustavom jamči kulturna autonomija i politička prava.

Razlika između nacionalnih manjina i etničkih skupina jest u tome što prve imaju matičnu državu, dok ove druge nemaju – Čiribirci, Kurdi

Nacionalne skupine u hrvatskoj su: Srbi, Bošnjaci, Česi, Slovaci, Mađari, Talijani, ...

Ustav RH članak 15 – jamči se ravnopravnost pripadnicima svih nacionalnih manjina i sloboda izražavanja nacionalne ili etničke pripadnosti, slobodno služenje svojim jezikom i pismom te kulturna autonomija.

Manjine u nekim državama mogu predstavljati problem. Postoje tri moguća rješenja njihove integracije u politički sustav:

- a) *asimilacije* – proces u kojem manjina napušta ili gubi svoje običaje, aprihvaća modele ponašanja većine
- b) *prisilno miješanje kulturnih osobitosti većine i manjine* – kada se prisilno stvara novi kulturni predložak – na primjer u SFRJ – Jugoslaveni, ili u SSSR-u Sovjeti
- c) *kulturni pluralizam* -priznavanje istodobnog postojanja i jednake vrijednosti različitih nacionalnih i etničkih skupina

⁴ Manjina se u politološkoj teoriji pojavljuje u dvostrukom značenju: a) kao vladajuća skupina (elita) unutar jednog naroda; kao brojčano manja skupina u višenacionalnoj državi

Suvremeno razlikovanje država

- a) oblik vladavine
- b) državno uređenje
- c) razlikovanje s obzirom na politički ustroj
- d) politički poredak

a) po obliku vladavine: - republike i monarhije

- polazi se od načina kako se određuje poglavar, te kakav je njegov ustavni položaj

poglavar države (ili državni poglavar), najviši je predstavnik države u zemlji i prema inozemstvu.

Šef države može biti:

- individualno tijelo (dakle, jedna osoba obnaša dužnost šefa države) - predsjednik republike ili monarh (kralj, car, knez, vojvoda, papa, emir, sultan)
- kolektivno ili skupno tijelo (sastavljeno od više osoba) - predsjedništvo (prezidij), odnosno druga tijela koja vrše funkciju kolektivnog predsjedništva (kao što je Savezno vijeće u Švicarskoj).

Šef države može biti izabran na izborima neposredno (npr. u Francuskoj) ili posredno (npr. predsjednik SAD-a) od birača, može biti izabran u parlamentu (npr. u Njemačkoj ili Italiji) ili od strane nekog drugo tijela ili interesne skupine, a u monarhijama funkcija šefa države je najčešće nasljedna (ali može biti i izborna). Gotovo svaka država ima svoje specifičnosti u izboru svog šefa države. Nezakonit način dolaska na mjesto šefa države naziva se još i državni udar (iako državnim udarom ne mora doći do smijene na čelu države).

Republika: dolazi od latinskih riječi *res publicae*.

Republika (od lat. *res publica* = *javna stvar*) je državno uređenje u kojem narod (ili osobe koje imaju pravo glasa) biraju predstavnike koje će ih zastupati na određeno vremensko razdoblje. Osobe koje se izaberu imaju ograničenu odgovornosti kao i pravila koje se mora pridržavati i sastaju se u zgradi koja je određena i napravljena za vijećanje predstavnika. Prve republike pojavile su se u staroj Grčkoj, a primjer prvih republika je Atena.

Glavna oznaka republika jest trodioba vlasti na: zakonodavnu, izvršnu i sudbenu...

Republika se dijeli na parlamentarnu ili predsjedničku s obzirom na položaj i ovlasti kontroliranja vlade

Parlamentarna republika: središnje tijelo jest parlament – koji ima zakonodavnu funkciju i bira mandatar koji sastavlja vladu.

Primjeri: Hrvatska, Albanija, Njemačka, Indija, Poljska, Portugal, Austrija

Predsjednička republika – središnje tijelo – predsjednik koji je ujedno i predsjednik vlade. Sam imenuje vladu.

Primjer: SAD, Francuska, Egipat, Argentina, Afganistan, Rusija, Bjelorusija

Islamska republika je naziv koji se koristi za oblik političkog uređenja koji se javio krajem 20. vijeka i koji kombinira islamsku teokraciju s republikanskim institucijama vlasti. Karakteristika islamske republike jest da se svi zakoni i propisi u državi moraju temeljiti na šerijatskom pravu, kao i da vjerski poglavari imaju primat na svim svjetovnim funkcionarima, uključujući i one koji su na svoje položaje došli temeljem slobodnih, neposrednih i tajnih izbora.

Određeni stručnjaci islamsku republiku smatraju svojevrsnim kompromisom između klasične islamske teokracije i modernih demokratskih institucija.

Najpoznatiji primjer islamske republike je Iran. Pored nje se islamskim republikama nazivaju države kao što su Pakistan, Mauritanija i Afganistan.

Monarhije

Tu razlikujemo monarhiju (svojim oblicima carstvo ili kraljevina)

Kraljevina/kraljevstvo je monarhijsko državno uređenje na čijem čelu se nalazi *kralj* ili kraljica, car, kralj, sultan, šah, knez, vojvoda, poglavica i emir

Carstvo/carevina je naziv za monarhijsko državno uređenje na čijem čelu se nalazi car. Carstvo je u odnosu na kraljevinu/kraljevstvo viši pojam, jer se carstvo najčešće sastoji od više kraljevina. Drugi izraz za carstvo je imperija. Dva najpoznatija carstva u historiji su Rimsko Carstvo i Osmanlijsko Carstvo.

Monarhija – u monarhiji vlada načelo jedinstva vlasti.

Mogu se podijeliti na apsolutne, ustavne i parlamentarne monarhije.

Apsolutna monarhija - sva moć je u rukama monarha, koji na vlast dolazi nasljednim redom. On svoj položaj zauzima doživotno. On se smatra neodgovornim i nepovredivim.

Neodgovornost monarha je politička i pravna. Politička neodgovornost znači da njega nitko ne može smijeniti, niti opozvati s položaja. Kralj je i pravno neodgovoran što znači da protiv njega nitko ne može podići tužbu. Apsolutna monarhija je oblik vlasti koji se javio u Francuskoj u 17. stoljeću za vrijeme Luja XIV. (*Država to sam ja*).

Vladar ima apsolutnu vlast, a vlada uz pomoć birokratskog aparata (moć pera) - činovnici i uz pomoć represivnog aparata (moć mača) - policija i vojska

Potrebno je tu spomenuti i prosvijećeni apsolutizam gdje vladari svoj položaj smatraju nekom vrstom dužnosti, a ne kao povlasticu, te sebe gledaju kao „prve državne sluge“. Primjeri pruski kralj Friedrich II. Zatim car Josip II.

Brunei, Saudijska Arabija

U parlamentarnoj i ustavnoj monarhiji monarhova moć biva ograničena nekim dogmatskom pravnim propisom, a to je najčešće ustav. Čim postoji ustav mora postojati i zakonodavna vlast.

Razlika bi bila u tome što pod pojmom ustavna razumijemo stvarne monarhije u kojima monarh ima realnu ali ograničenu moć. Linhenštajn

Parlamentarne monarhije – postoji monarh ali je njegova uloga formalna bez ikakve političke moći – Velika Britanija, Kanada, Nizozemska, Švedska, Španjolska, Danska...

c) državno uređenje

Pod državnim uređenjem misli se na teritorijalno političko ustrojstvo.

Jedinstvene i složene države –

Jedinstvene države – kada se radi o jednoj organizaciji vlasti. Većina današnjih država su jedinstvene ili unitarne, dakle u njima postoji jedna organizacija vlasti. one mogu biti bilo republike bilo monarhije.

Složene države- Radi se o istodobnoj opstojnosti više organizacija vlasti u jednoj državi. Vidovi složene države su federacije i konfederacije, te tzv. unije –personalne..

Federacije

Federacija se odnosi na takvu strukturu države gdje su više država u savezu. Svaka od tih država ima neki oblik samouprave, ali postoji centar koji ima najveću moć. Federacija (od lat. *foedus* - savez) ili savezna (federalna) država je na **ustavnopravnom** temelju osnovana zajednica više jedinica, koje se nazivaju *države, republike, provincije, zemlje, pokrajine (federalne jedinice)*. Savezna država (federacija) je kao takva **subjekt međunarodnog prava**. Ona nastupa u međunarodnim odnosima za cjelokupnost u njoj okupljenih federalnih jedinica.

. Međutim može se reći da su opće karakteristike federacija sljedeće:

- a) nastaju na temelju ustava
- b) savezna vlast je jedino suverena
- c) zajednička im je vojska, vanjska politika i financije

država, samo sa većim stupnjem decentralizacije i određenom širom samoupravom.

Federacije imaju zajedničku vladu, novac i vojsku, a u vanjskopolitičkim problemima istupaju kao savez.

Popis federalnih država:

- Argentina
- Australija
- Austrija
- Belgija
- Bosna i Hercegovina
- Brazil
- Etiopija
- Indija
- Irak

- Kanada
- Komori
- Malezija
- Meksiko
- Nigerija
- Njemačka
- Nigerija
- Pakistan
- Rusija
- Sveti Kristofor i Nevis
- Sudan
- Švicarska
- Sjedinjene Američke Države
- Venezuela
- Ujedinjeni Arapski Emirati

Konfederacija: Konfederacija ili državni savez je na međunarodnom ugovoru osnovana veza više država sa svrhom da se zajednički ostvare određeni ciljevi. Konfederacije je obično prijelazni oblik političkog uređenja. Konfederacije teže pretvaranju u federaciju ili raspadu.

Konfederacijom se ne stvara nova država, već suverene države u konfederaciji ostaju i dalje samostalni međunarodnopravni subjekti.

Konfederacija ima barem jedno stalno zajedničko tijelo, koje joj daje *privid državnosti*, to je najčešće konfederativna skupština. Time se konfederacija razlikuje od običnog političkog saveza. Konfederativna skupština nije nikakav državni organ. Ona je sastavljena od delegata država članica, i zapravo je vrlo slična međunarodnoj konferenciji.

Odluke koje donose konfederativna tijela nisu automatski obvezne za građane država članica, nego one tek postaju obvezne kad ih države članice usvoje, tj. kad ih ozakone na način propisan njihovim vlastitim propisima. Taj postupak posebnog usvajanja konfederativne odluke u interni propis države članice naziva se inartikulacija.

. U konfederaciji je jedinstvena samo ona djelatnost radi koje je osnovana.

Povijesni primjeri konfederacija

- Nizozemska od 1580. do 1795.
- SAD od 1778. do 1787.
- Švicarska od 1291. do 1798. i od 1815. do 1848.
- Njemački Savez od 1815. do 1866.

Personalne unije

Personalna unija

Personalna unija je zajednica dviju ili više država koje su vezane samo time što im je ista osoba državni poglavar, i to ne na osnovi ugovora nego prema ustavnim propisima svake od njih. Inače su te države potpuno odvojene, kako s obzirom na njihove unutrašnje tako i vanjske poslove. Prema tome, one su samostalne u pravom smislu riječi, a sama unija nije država.

Personalna unija se dakle sastoji od dva ili više entiteta koji se međunarodno smatraju odvojenim državama, ali dijele istog državnog poglavara —te stoga također dijele samo političke djelatnosti vezane uz državnog poglavara i rijetko izvanredno malo ostalih. Personalnu uniju ne smije se poistovjetiti s federacijom (poput Sjedinjenih Država), koje se međunarodno smatraju pojedinačnom državom.

Današnja personalna unije jest Kraljevstvima Commonwealtha. I Republika Hrvatska je bila u personalnoj uniji s Mađarskom od 1102. do 1526.

Realne unije

Realna unija je veza više država koje imaju zajedničkog vladara. Ona može nastati sklapanjem međunarodnog ugovora među državama koje ulaze u realnu uniju ili ustavnom transformacijom neke države. Razlika prema personalnoj uniji je u stalnosti veze prema osobi vladara, pa zato dolazi i do nekih zajedničkih poslova. Realna unija je, za razliku od personalne, čvršći oblik povezivanja država. Taj oblik složene države pripada prošlosti i danas ga nije moguće sresti.

Države realne unije redovito nastupaju prema van kao jedan pravni subjekt u međunarodnim odnosima, ali su to ipak odijeljene međunarodne jedinice. U realnoj uniji, osim vanjskih poslova, i neki drugi poslovi mogu biti ugovorom preneseni na uniju (najčešće vojska).

Primjer:

Austrija i Mađarska (Ugarska) od 1867. do 1918., koja prema Austro-Ugarskoj nagodbi iz 1867. ima zajedničko zastupničko tijelo - Carevinsko vijeće - sastavljeno od delegata iz austrijsko i ugarskog parlamenta.

- vijeće - sastavljeno od delegata iz austrijsko i ugarskog parlamenta.

Razlikovanje s obzirom na politički ustroj

- a) *Liberalna država* –karakteristična je dioba vlasti, čime se postiže nadzor jedne nad drugom. Karakterizira ju pojam pravne države – osnovno obilježje pravne države jest da postoji strogo formalna procedura primjene zakonodavstva. Radi uređivanja

odnosa slobode i prava pojedinca, građanina, donosi se ustav i zakoni. U tom okruženju javljaju se predstavnički i parlamentarni modeli.

- b) *Socijalistička* - utemeljena na idejama građanske države s jakim socijalnim programom
- c) *Demokršćanska* – temelji se na elementima kršćanskog socijalnog nauka i demokratskog uređenja. Vlast mora zaštititi dostojanstvo čovjeka. Načelo subsidijarnosti i solidarnosti
- d) *Nacionalna država*- nacija osniva državu na teritoriju i tek tim činom se afirmira i postaje međunarodnim čimbenik. Ovdje ideju nacije me smijemo brkati s nacionalizmom u njihovim ponižavajućim varijantama

RAZLIKOVANJE S OBZIROM NA POLITIČKI POREDAK (SUSTAV)

To je jedini kriterij koji nije formalno – pravne prirode, nego nam pokazuje i politički zbilju. Pomoću njega spoznajemo odnos između stanovništva i vlasti, odnosno tko je nositelj suvereniteta i gdje su izvorišta suverene vlasti. Narav političkog sustava odgovara na pitanja ,kao što su: tko određuje najviše organe u državi, kome su oni odgovorni, kako se donose zakoni i drugo.

Dijele se na **autokracije, totalitarizam i demokraciju.**

AUTOKRACIJA – (autos – sam, kratein –vladati) ili samovlada, predstavlja državu u kojoj pojedinac ili grupa ljudi, koji zauzimaju najviše položaje, vladaju bez ograničenja, bilo institucionalnih bilo stvarnih. To znači da nema ustavnih ograničenja bilo institucionalnih bilo stvarnih.

1. Tiranije - Tiran ili tiranin (latinski *Tyrranis*, od grčkog τύραννος *týrannos*) je naziv za osobu koja posjeduje apsolutnu vlast nad ljudima u nekoj državi ili organizaciji: način, odnosno oblik njegove vladavine se naziva tiranija. Pojam se prvi put upotrebljavao u antičkoj Grčkoj, kako bi opisao politički ambiciozne aristokrate koji su rušeći ustavna uređenja polisa - bilo oligarhijska, bilo demokratska -nasilno preuzimali vlast u svoje ruke. Takvi su slučajevi bili poznati i u renesansnim gradovima.

Danas je tiranija stekla pejorativno značenje i obično se koristi za označavanje autoritarnih i represivnih režima koji nemaju nikakav politički legitimitet, ali ponekad i za neprihvatljive pojave u demokratskim društvima. Jedan od najčešćih primjera jest tzv. *tiranija većine*.

2. Oligarhija – (od grčke riječi = manjina) Oligarhija (grč.: ολιγαρχία *oligarkhia*) znači vladavinu klike, male grupe ljudi ili autoritarnu vlast političkog vrha, često bez poštivanja demokratskih institucija i demokratske volje građana . Oligarsi su najčešće bili plemići, tj – aristokracija. Ako se taj vladajući sloj regrutirao iz reda najbogatijih ljudi, takva se oligarhija zaove plutokracija. Tako se nekada u mnogim gradovima – republikama (Venecija, Dubrovnik) vladali ili gradski plemići (patriciji) ili pak pripadnici najimućnijih obitelji. U gradovima je dolazilo do stapanja tih slojeva, te su stari gradovi - države bili aristokratsko – plutokratske republike. Stapanje aristokracije i novih bogataša karakteristično je i za englesko društvo (gentry).

3. DESPOCIJE I DESPOTIZAM

Despotizam, despocija ili despotija je naziv za političko uređenje u kojem jedna ili nekoliko osoba ima apsolutnu i ničim ograničenu vlast nad državom, a svi ostali podanici nemaju nikakva prava, odnosno smatraju se njihovim robovima.

Smatra se da je despocija bila najstarije političko uređenje, a klasični primjer su hidraulički imperiji na početku civilizacije poput drevnog Egipta, čijem su faraonu su svi podanici bili robovi. Takav oblik despocije se ponekad naziva orijentalnom despocijom, koja se još naziva

i patrimonijalnim tipom – zemlja i stanovnici smatrani su pukim objektom vlasti, kao privatni posjed.

4. DIKTATURA – znači neograničenu vlast jedne osobe (diktator) ili grupe ljudi (vojna hunta). Diktatura se uspostavlja silom ili mirnim putem, pri čemu ona uvijek dovodi do kršenja ustava i uzurpacije vlasti. Na primjer – Španjolska diktatura je uspostavljena nakon krvavog građanskog rata u kojem je pobijedio falangistički pokret na čelu s generalom Francom. U Portugalu se pod ministrom financija Salazarom ona uspostavlja mirnim putem. Kao poseban slučaj su tzv. Totalitarne diktature. Njima teže politički pokreti, odnosno masovne stranke krajnjih (ekstremnih) ideoloških opredjeljenja (krajnja ljevica ili desnica). To su u novijoj povijesti Europe bili fašistički i komunistički pokreti. Oni preuzimanjem vlasti uvode jednostranačku diktaturu koja ima totalitarna obilježja. Tu možemo onda spomenuti Hitlera, Musolinija mada ćemo više o njima reći u totalitarizmu.

Kao klasične diktatore možemo spomenuti:

1. Noriegu (Nikaragva)
2. Josip Broz Tito
3. Kim Il Sung
4. Fidel Castro
5. Aleksandar Lukašenko (Bjelorusija)

5. TEHNOKRACIJA - Tehnokracija ili tehnokratija ("tehno" od grčke riječi *tekhne* za vještinu, "kracija" od grčke riječi *kratos* za "moć") je oblik oligarhijske vladavine ili sistem organizacije gdje sve odluke donose visoko obučeni profesionalni stručnjaci. Tehnokracija se stoga prevodi kao "vladavina stručnjaka".

Tehnokracija, međutim, ima i pejorativno značenje i često se koristi za stručnjake i političare koji određenom problemu prilaze samo sa stajališta svoje struke, zanemarujući ekonomske, političke, kulturne i druge naučne obzire.

Poseban oblik autokracije predstavlja karizmatički tip vlasti kojim se posebno bavio njemački teoretičar Max Weber. Ovaj tip vlasti nastaje u doba velikih kriza i potresa, a obilježava ga pojava "karizmatičkih vođa" ("karizma" znači višu obdarenost). To su ličnosti koje imaju specifičnu obdarenost koja se smatra natprirodnom. Karizmatička vlast pobožanstvenjuje osobu vođe i pretvara je u legendu i mit naročito za mase novih pristalica koji se priključuju pokretu. Vođa najčešće sam odlučuje a njegova volja postavlja se kao najviši razlog iznad kojeg nema daljeg kriterijima. Weber je uočio da "karizma zna samo za unutrašnju određenost i svoje vlastite granice. Nosilac karizme uzima zadatak koji mu je određen i na osnovu svoju misije zahtjeva da mu se drugi pokoravaju i slede ga. Kakav će rezultat biti, zavisi od toga da li će on to postići. Ukoliko oni ne priznaju njegovu misiju njegovi zahtjevi propadaju, ukoliko ga oni priznaju, on je njihov gospodar sve dok "osvjedočenjem" uspijeva da očuva njihovo priznanje. U modernom vremenu najtipičnije primjere karizmatičke vlasti predstavljaju autoritarni režimi XX vijeka (nacizam u Njemačkoj i fašizam u Italiji).

TOTALITARIZAM

Totalitarizam jest tip političkog poretka u kojem država teži kontroli svih dijelova društva i nadzoru nad svim vidovima društvenog života. Nastoji se postići da vlast kontrolira svaki čin pojedinca, skupine. Ona je neograničena u primjeni vlasti.

Prepoznatljivi elementi totalitarizma

1. **Prijelaz države koja se temelji na zakonima u policijsku državu.** Državna moć prisile vlada neograničeno u cilju ostvarenja vladareve volje. Glavni organ represije postaje policija, najčešće tajna, opskurna poput SS, NKDV-a. Dojmljiva je raznolikost zadataka kojima se tajna policija bavi: od obračuna s oporobom, vođenja konc – logora, održavanja rada među ropskom radnom snagom, međunarodne špijunaže, stvaranja petih kolona u neprijateljskim zemljama. Zadaća totalitarne policije nije otkrivanje zločina, već spremnost da se bude pri ruci kada vođa odluči likvidirati određene kategorije pučanstva. Članovi te policije pomno se odabiru. Kao primjer uzmimo Himmlerov SS u koji se ulazilo po odabiru „dobre krvi“. SS-u su morali dokazati svoje arijevske porijeklo do 1750. godine i bili viši od 172 cm, imali plave oči, i svjetlu kosu. Protiv opozicije poduzimaju se drastične mjere: koncentracijski logori, deportacije, prisilan rad, iznuđene ostavke, teror, upotreba neproračunljivog nasilja kao stalne prijetnje individui... Posebno možemo još ovdje spomenuti teror, strah. U totalitarnim sustavima: „kategorija osumnjičenoga obuhvaća čitavo pučanstvo. Ljudi su sumnjivi već po definiciji zato što mogu misliti“. Znači u sve ljude se uvlači strah i neprijateljstvo.
2. **Prijelaz od raspršene vlasti u koncentraciju vlasti.** Sva vlast je u rukama vođe ili partije (nema diobe vlasti ni opozicije), pravo državnog autoriteta posve je neograničeno. Totalitarna država je jednopartijska država. Ona ruši svaki oblik lokalne samouprave, institucije parlamenta i neovisnog sudstva, ruši pravo glasa ... Država nije ništa drugo nego sredstvo za ostvarenje volje jedne partije pa zato ta partija zauzima najvažnija mjesta u državnom mehanizmu. Svim totalitarnim oblicima (fašizmu, nacizmu i staljinizmu) zajedničko im je da imaju jednu stranku koja jedina ima pravo na politički život i koja nadzire sve sfere društvene i privatne aktivnosti, koja stvara svoj pravni aparat da bi se održala na vlasti. No ipak između ta tri oblika postoje i određene razlike. Za fašizam i nacizam karakterističan je karizmatički tip vlast sa kultom vođe, dok je za staljinizam karakterističan birokratski tip vlasti.
3. **Identitet između države i društva.** Pojedinac i društva imaju samo ona prava koja prime od državnog autoriteta. To znači da nijedno pravo pojedinac ne može braniti, a slobodna prava odnose se samo na ona koja država odobri. Nema slobode javnog izražavanja, sredstva informiranja (tisak, izdavaštvo, radio i televizija) se kontroliraju ili su u rukama monopolne partije, ne postoji sloboda udruživanja pa stoga niti nema opozicije. Dolazi do stvaranja elite koja vladajućim omogućuje unutarnju kontrolu masa i da prikriju izvanjsku manipulaciju, to jest da birokraciju dopuni privatnim vodećim grupama u različitim slojevima društva. Pretvaranje kulture u propagandu. Zabranjena su i ljudska prava temeljna na savjesti, kao što su očitovanje vjere, sloboda kretanja. Ne postoji pojam civilnog društva⁵.

⁵ Civilno društvo je polje slobodnog izražavanja interesa pojedinaca i to interes ekonomskih, kulturnih, političkih, religijskih, svjetonazorskih... Ideja civilnog društva je da se razlikuju pojmovi državljana i građana.

Desni totalitarni režimi: fašizam i nacizam

Lijevi: komunistički totalitarni sustavi – imena nose po svojim vođama: staljinizam, maoizam, titoizam, polpotizam

Gospodarska i socijalna politika totalitarnih režima:

Glavno načelo je centralizirano i kruto planiranje, tzv. komandno gospodarstvo. Posjeduje se kontrola nad svim sredstvima koja mogu služiti svim mogućim ciljevima. Onaj tko ima isključivu kontrolu nad tim sredstvima, odlučuje o rezultatima koje treba postići ... Dolazi do nijekanja autonomije gospodarske sfere i njezinih zakona, zahtjeva se politički intervencionizam, deprivatizacija, discipliniranje radnika, poduzeća. Uvođenje trajnog vojnog gospodarstva.

Posljedice toga: To uzrokuje gušenje ili uništenje velikog broja organizacija i udruženja: radnički sindikati, obrtnička udruženja, socijalne organizacije koje su postojale na dobrovoljnoj organizaciji bile su zabranjene, a ako su željele djelovati morale su se transformirati po pravilima partije. Članstvo postaje prinudno, službenici bivaju izabirani ne po sposobnostima već po podobnostima. Socijalni život odvija se u sjeni vodstva partije.

Postojanje elita koja stalnom propagandom i izmišljanjem neprijatelja želi zadržati rukovodeće položaje.

Dok nas državljanstvo izjednačava, građanstvo nas upravo suprotno čini jedinstvenima, različitim od drugih po svojim interesima, sposobnostima i djelatnostima. Pod civilnim društvom podrazumijevaju se ona djelovanja koja nisu pod izravnim nadzorom države: dobrovoljne udruge, interesne skupine, sloboda medija, društveni pokreti. Društveni pokret su manje ili više organizirani naponi velikog broja ljudi s ciljem da nešto promijene. U središtu se nalazi ideja aktivizma.... Pokret –npr. Rano kršćanstvo, pokret za ukidanje ropstva, radnički pokret...